

Diskurs nacije u preporodnom pjesništvu Ante Miroljuba Evetovića

Vladan Čutura*

Sažetak

Rad analizira ulogu preporodnoga pjesništva Ante Evetovića Miroljuba čije je ishodište djelo biskupa Ivana Antunovića i njegova časopisa „Bunjevačke i šokačke novine“ s teorijskom okosnicom modernističkih pristupa naciji kao „zamišljenoj zajednici“ (Anderson). Riječ je o načinima sudjelovanja kulturnih artefakata, prije svega poezije, u procesu tvorbe nacionalnog identiteta gdje strategije čitanja pokušavaju p(r)okazati naciju kao imaginarnu i zamišljenu tvorevinu. Imaginiranje nacije na ovaj način nužno će „očestati“ i druge identitete, usko povezane s nacionalnim, kao što su rodni, klasni ili jezični, čemu je također posvećena određena pozornost u ovom radu.

Ključne riječi: Hrvatski narodni preporod, poezija, romantičarske strategije imaginacije, politika identiteta, nacija

Uvod

Dinamičan period građanske modernizacije u drugoj polovici XIX. stoljeća u hrvatskoj je društvenoj i kulturnoj povijesti ostao upamćen, ponajprije, po ilirskome pokretu. Izvan današnjih granica Republike Hrvatske, na njezinu etničkom istočnom (za)rublju, u društveno-političkim okvirima Ugarske u XIX. stoljeću, osnovne su ideje ilirskog pokreta također rezultirale buđenjem nacionalne svijesti, no kao njegov zakašnjeli refleks te donekle neovisno o zbivanjima u Trojednoj Kraljevini. Hrvatski sabor, zaokupljen pitanjima budućega državnog i teritorijalnog ustroja – priključenje Vojne granice i Dalmacije, ostavlja izvan djelokruga svoga interesa podunavske Hrvate (Skenderović 2009, 79). Ono što je motiviralo događaje na teritoriju južne Ugarske nisu u prvom redu, kako je rečeno, procesi u Hrvatskoj, već prvenstveno nacionalni pokreti susjednih, mađarskih i srpskih elita koje su imale za cilj homogenizaciju vlastitih etnija i njihovo preoblikovanje u moderne nacije, pri

* doktorand na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Sombor

čemu su i jedni i drugi imali namjeru asimilirati susjedne etničke zajednice. Najčešće se ova tvrdnja uzima kao povijesno relevantna kada se govori o razlozima pojave narodnoga pokreta među bačkim Hrvatima, pokreta koji je u početku bio regionalnog karaktera, no u svojoj je zreloj fazi, početkom XX. stoljeća, dobio sve odlike hrvatskoga narodnog preporoda oslanjajući se na njegov politički i kulturni model (usp. Skenderović 2012, 137).

Tanak sloj obrazovanog stanovništva, budući da su viši staleži bačkih Hrvata u velikoj mjeri bili mađarizirani – što je značajan razlog tadašnje političke amorfnosti hrvatske etnije – činio je mali broj svećenika koji su održavali narodnu svijest među nižim slojevima, u čemu su prednjačili i najveći doprinos dali franjevci. S druge je, pak, strane bio politički i, dakako, književni recipijent – neobrazovani puk kao *zamišljeno tijelo nacije* koje je trebalo *oblikovati i usmjeravati* (Protrka 2008, 81), budući da je isti taj puk imao prilično zamagljenu sliku o svojem nadregionalnom identitetu.

Kao središnja osoba društvene, političke te kulturne emancipacije bačkih Hrvata ostao je upamćen kalački kanonik i naslovni biskup Ivan Antunović, bliski suradnik i prijatelj biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Antunovićev poziv na pretplatu prvih bunjevačkih i šokačkih novina, 15. kolovoza 1869., drži se početkom narodnoga pokreta bačkih Hrvata, nakon čega je uslijedilo razdoblje društvenoga, kulturnog i, na koncu, političkog djelovanja što je rezultiralo oblikovanjem hrvatske zajednice u Bačkoj (Skenderović 2012, 158).

Primarna zadaća časopisa *Bunjevačke i šokačke novine* s kulturnim prilogom *Bunjevačka i šokačka vila*¹ bila je širenje pismenosti i kulture, a simboličnog se datuma Antunović objavio sljedećim napisom:

Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem, dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsih Bunjevaka i Šokica odhranjeni, otaca vaših trudom i krvavim znojem izučeni, žestoku bol ne osjećate, kad gledate, gdje oni vaši rođjaci, na čijih ramenih ste se na jedan ili drugi odličan svjetovni ili crkveni stališ uzdigli: u neznanstvu čame, brojem i imovinom se gube, jer ne imaju tko bi jim knjige znanstva sadanjeg svieta otvorio i nauku potrebnu udielio, da se njihova liepa narav razvija... Braćo mila, svanulo je, neka je dakle kraj neplodnoj tužbi, nastao je dan i pozivljemo se svikoliko, u kojima još bunjevačka, šokačka krv vrije, da se sdružimo, snagu i svu našu silu sjedinimo i narod naš od sigurne propasti izbavimo, a na onog, koji bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim slatkim mliekom dojila, već nemila Turkinja odgojila. (Evetović i Krmpotić 2002, 25)

Upravo ovaj napis, u kojemu se poziva na pretplatu na časopis, kasnije prepoznat kao referentna točka pokreta, trenutak je samouspostave i samopotvrđivanja na razini skupine (Protrka 2008, 80), te trenutak poopćavanja označitelja i označenog

¹ *Bunjevačke i šokačke novine* izlazile su od 1870. do 1872., od 1871. s kulturnim prilogom *Bunjevačka i šokačka vila* koji nakon gašenja *Novina* izlazi samostalno od 1873. do 1876.

kao zajedničkog čime se uspostavljaju infrastrukturni mehanizmi – znakovni sustav, jezik i tisak, za kulturni proces bivanja nacijom. Riječ je, prema Andersonu (1998, 6), o sličnim procesima diljem europskoga kontinenta u drugoj polovici XIX. stoljeća kojima su se mobilizirale mase u izgradnji vlastitih, nerijetko idiosinkratičkih sustava, a čiji je repozitorij cijeli niz kulturnih artefakata od kojih književni tekstovi i periodika participiraju na visokom mjestu u proizvođačkoj univerzalnosti bivanja nacijom.

Važno je istaknuti kako je djelokrug Antunovićeve nacionalne borbe, vidljiv i iz njegova proglasa, bio ograničen na borbu za kulturnu i prosvjetnu autonomiju, prije svega pravo uporabe vlastitoga jezika u crkvi, nižim školama i tijelima lokalne uprave (usp. Skenderović 2012, 142), dok je politička platforma i vizija, na tragu ideja đakovačkog biskupa J. J. Strossmayera, bila ujedinjenje svih Južnih Slavena u jugoslavensku državnu zajednicu, odnosno njihov jedinstveni politički identitet (usp. Evetović i Krmpotić 2002, 251-259). Znakovit je, u djelu Ivana Antunovića, tek poziv na etničku integraciju na teritoriju srednjega dijela ugarskog Podunavlja te vizija transnacionalne južnoslavenske zajednice, što još uvijek ne uključuje snažniju potrebu identificiranja sa stanovnicima drugih hrvatskih krajeva, a što će se uvelike izmijeniti u, uvjetno rečeno, zrelijoj preporodnoj fazi kada se prelazi iz etničke u nacionalnu čiji je jedan od ključnih predstavnika pjesnik i franjevac Ante Evetović Miroljub², bliski rođak biskupa Antunovića.

Strategije imaginacije

U vrijeme i nakon ilirskoga pokreta, na krajnjim rubovima etnije, poezija zauzima središnje mjesto i korištena je u različite svrhe – od prigodnica i budnica, do ljubavnih pjesama (Barac, prema Protrka 2008, 144). Vjerojatno se iz ovog razloga u velikom dijelu „povlaštenog književnog izričaja“ Ante Evetovića nudi uvid u neka od

² Teolog, pisac i filozof Ante Evetović Miroljub rođen je 1862. u Aljmašu (Republika Mađarska). U rodnom je mjestu završio bunjevačku osnovnu školu, nakon koje odlazi u isusovačku gimnaziju u Kalači. U vrijeme pohađanja isusovačke gimnazije stanovao je kod biskupa Ivana Antunovića, najznačajnije ličnosti u procesu nacionalnog preporoda Hrvata u ondašnjim krajevima južne Ugarske, u čijoj se bogatoj knjižnici upoznaje s djelima dubrovačkih pjesnika, Vrazovim, Mažuranićevim i Preradovićevim stihovima, te Šenoinom prozom; djelima kroz koja je učio i usavršavao hrvatski književni jezik. Nakon završetka gimnazije (1880./81.) stupa u franjevački red Kapistranske provincije, a krsno ime Franjo mijenja u redovničko – Ante. Nakon toga živio je u Beču, a potom i u Vukovaru i Fedvaru, na studiju filozofije. Završivši studij odlazi u Baju na redovničku bogosloviju gdje je 1886. godine zaređen za svećenika. Mlad i obrazovan poslan je u Fedvar gdje je imenovan lektorom filozofije, nakon čega se još jednom vraća u Baju kao profesor crkvenoga prava i crkvene povijesti. Od 1897. gvardijan je u franjevačkom samostanu u Baji, no prelazi iz franjevačkog reda i postaje svjetovni svećenik pod utjecajem vatikanske odluke da raspusti franjevački red. Novo je svećeničko djelovanje započeo u Egragu odakle 1900. godine polazi u Slavoniju, točnije u Valpovo, za kapelana da bi 1901. postao župnikom u Veliškovcima, a iduće, 1902. godine u Harkanovcima, gdje je ostao punih deset godina kada se vraća natrag u Valpovo, gdje je i umro 1921. godine.

temeljnih identitetskih uporišta gradnje nacije,³ ali i činjenica poodmaklog procesa kulturne homogenizacije nacionalne zajednice u odnosu na rad Ivana Antunovića. Evetovićeve poezija, nastajala na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, vrijeme je kraja izvornih ideja ilirskoga projekta koji se u to vrijeme diseminira prema jugoslavenskoj političkoj ideji, kao političkom projektu narodnjaka i s druge strane prema hrvatskoj političkoj ideji koju zagovaraju pravaši. Unatoč tomu autor nasljeđuje preporoditeljski koncept imaginacije kao strategije zamišljanja kolektivnih identiteta, kakav je religijski, nacionalni i/ili rodni, čime postaje jednim od nositelja društvenih promjena. Upravo strategijama imaginacije vršena je selekcija i izmišljane su epizode iz „nacionalne“ povijesti, osnaživani su rodni stereotipi, obnavljani elementi pučke kulture, uspostavljan je kontinuitet s usmenom književnošću, čime su postavljeni temelji budućoj nacionalnoj zajednici (Žužul 2011, 294-295).

Evetović se, dakako u skladu s povijesnim trenutkom u kojemu stvara, ni jednom ne poziva na ilirsko ime nego, gotovo podjednako, na hrvatsko (kao i etničko bunjevačko) ili (južno)slavensko. U njegovom se stvaralaštvu, baš kao i u drugih preporoditelja, usprkos tomu što hvata priključak na postpreporodne aktivnosti, nazire aporija svojstvena ovoj ideologiji – odnosi li se narodna samostalnost na pojedinačne sastavnice zamišljenoga južnoslavenskog identiteta ili južnoslavenski transnacionalni kolektiv (usp. Žužul 2007, 166), odnosno širi sloj pripadnosti transetničkoj zajednici kao rezultat nepovoljnog položaja na jugu Ugarske što vodi težnji za sjedinjenjem sa „slavenskim jugom“.⁴ Autorova stalna „vrludanja“ između dvaju idejno-političkih koncepata uvjetuju i nominalnu identifikaciju između etničkog Bunjevac, nacionalnog Hrvat i transnacionalnog Slaven, što najbolje oprimjeruju stihovi iz pjesme *Pjesma*:

*Od Adrije do Timoka
Što nas ima, svi
Ratobornih vitez-djeda
Unuci smo mi!*⁵

Ovdje je jasno, kao i na brojnim mjestima u Evetovića, kako je itinerarij ispisivanja nacije prilično širi od geografskog prostora Trojedne Kraljevine, dok su u pjesmi *Pjesnički uzdisaj* autorski objekt domoljubne političko-pjesničke naracije samo Hrvati:

³ Romantičarski koncept imaginacije uvelike je obilježio samopredodžbu vlastite kulturne djelatnosti hrvatskih preporoditelja, a u velikoj mjeri i pjesnika o kojemu je ovdje riječ. Osim samopredodžbe, strategije imaginacije konstruirane su tako da zaposjednu i nekog drugog, pa je to glavni razlog sprege imaginacije i politike u postizanju cilja politika nacionalnog identiteta. Ono što je u ovakvoj vrsti iščitavanja bitno jest preporoditeljski koncept imaginacije kao strategije zamišljanja kolektivnih – nacionalnih, vjerskih i rodničkih identiteta (usp. Žužul 2007; Žužul 2011, 292-295)

⁴ „Slavenski (toplji) jug“ čest je geografski adresat pjesničkog obraćanja s ruba (trans)etničke kao, npr. u pjesmi *Oj pjesnici, zašto ne pjevate?*, gdje se pjesnici pozivaju na dužnost da svojim pjesmama zaslade *gorki čemer koji na našem slavenskome jugu narod pije*. Slično je i u pjesmama *U dolini ovoj suznoj...*, *Da smo složni i drugdje*.

⁵ A. M. Evetović, *Pjesma*, u: *Sabrane pjesme*, str. 152.

*... Al Hrvati čute, čekaju do zgrade
Trnovitim se putem ide do slobode.*

*Iz prošlosti mučne svijet već dobro znade
Još je u Hrvata ponosa i krvi...⁶*

Osim rečenog, imamo li na umu velik udio književnoga teksta u imaginiranju nacije, jedna od zadaća pisca je upoznavati čitatelje sa životima drugih pripadnika njihova društva kako bi postali svjesni paralelnih života drugih građana koji zajedno s njihovim supostoje u vremenu i „nacionalnom“ prostoru (Wright 2010, 38).

Dakako, jednako važna kao i geo-politička odrednica nacije jest književno-estetska dimenzija Evetovićeve stvaralaštva, koja također uvjetuje nominalnu identifikaciju. Ukoliko se pozovemo na Bourdieuovu tvrdnju (prema Protrka 2008, 73) da percepcija potencijalnog čitatelja definira vrstu estetike kao i da je popularna estetika zasnovana na pretpostavci kontinuiteta između umjetnosti i života, primijetit ćemo kako u velikoj mjeri Evetović tematizira upravo ono za što smo prirodno vezani i iz čega, prema Andersonu (1998, 136), potiče priroda političke ljubavi – načina na koji jezik opisuje svoj objekt, točnije „prirodne veze“ u kojima se osjeća ljepota zajednice. Dakako riječ je, uglavnom, o rodoljubnim (ljubav prema domovini, jeziku, književnoj tradiciji, velikanima nacionalne kulture i povijesti) i domoljubnim temama (zavičaj, obitelj, religija), kojima autor stvara osjećaj privrženosti zajednici, a adresatima svoje pjesničke imaginacije, često i eksplicitno, imenuje običan puk, poljodjelce, težake, žene, siromahe i ostale sastavnice puka.

Njegova prva objavljena pjesma *Veseli se...*, napisana 1884.,⁷ gotovo je programatska i budničarskog je tipa:

*Veseli se pismo moja
Ti ćeš zavičajju
U bogatu lipu Bačku
Bunjevačkom kraju.*

*Iz dubokog sanko tamo
Budi rod moj, budi
I kaži mu tu je vrijeme
Da budemo ljudi.*

*Sa obzorja bunjevačkog
Raztiraј oblake
Da za njima uživamo
Veselije danke.*

⁶ A. M. Evetović, *Pjesnički uzdisaj*, u: *Sabrane pjesme*, str. 156.

⁷ Bibliografski podaci preuzeti su iz sabranih pjesama Ante Evetovića izdanih u ediciji *Hrvatski književnici u Mađarskoj*, koje je priredio Marin Mandić.

*Reci svak nek za virom
I za znanjem žudi
U kojem je bunjevačko
Srce još u grudi.*

*Po rodnom se zavičaju
Na sve strane krili
I potraži one dvore
Gdi stanuju mili.*

*Reci da ih sve pozdravljam
I u srcu nosim,
A za bolju im budućnost
Svevišnjega prosim.⁸*

Ova budnica pjesma je kojoj se nadaje zadaća buđenja uspavanog puka, čija je glavna poruka objektu projekcije da je spas u vjeri i prosvjeti uz, dakako, Božju providnost. Vjera i religija u Evetovića čine važno uporište u imaginiranju nacije, uvelike zahvaljujući činjenici da je dolazio iz redova klera. No kršćanstvo, točnije katoličanstvo, ipak ne čini primordijalno identitetsko uporište. Religija je, uglavnom, rezervirana za osobni odnos spram Boga i nerijetko je iznimno intimno-ispovjednoga tona, pa je proces imaginacije primarno rezerviran za hrvatsku kulturu i jezik, što znači da se puk u danom trenutku morao izgraditi prvenstveno kulturno-etnički. S druge strane, opet na tragu Andersonovih uvida (1998, 23), činjenica je kako naciji prethodi vjerska zajednica kao kulturni sustav i čini njezin referencijalni okvir, nadajući se kao kulturni označitelj u mitu o zajedničkom podrijetlu i tumačenju zajednice kao vertikalno nepromjenjive i homogene varijable. Evetović, unatoč ovome uvidu, proces nacionalnog buđenja vidi centripetalno u odnosu na svjetovnu, odnosno centrifugalno u odnosu na vjersku vlast koja, očito, treba nastaviti biti nositeljicom u popunjavanju praznog polja zajednice diskursom nacije. U tom smislu znakovita je ironijski intonirana pjesma *Biraju se poslanici*:

*Biraju se poslanici
Ljuto s' bori stranka svaka
Jedni žele ljevičara
Drugi s' bore za dešnjaka
(...)*

*A ja gledam pa se jedim
I ja slušam, a da šta ću?
Tužno motrim u toj borbi
Bunjevačku svoju braću!*

⁸ A. M. Evetović, *Veseli se...*, u: *Sabrane pjesme*, str. 53.

*Pa se pitam: koja stranka
Može rod moj usrećiti?
Pa ću srcem, pa ću dušom
Samo njezin korteš biti!*

*Biraju se poslanici
Na sve strane kortešuju
A kad oštrije pogledam
Ono svi za korist svoju...⁹*

Osim religije, kao referencijalnog okvira, u pjesmi prosvjećivanje puka također predstavlja dio kulturalnog procesa kojim *bivanje nacijom* mora biti nadograđeno. O prosvjećivanju puka u procesima nacionalne identifikacije najčešće se govori kao pragmatičnoj potrebi unifikacije, te jednim u nizu načina legitimacije novog identiteta gdje su jednim od osnovnih nositelja bili upravo književni tekstovi. Upravo stoga će u nekoliko navrata, u različitim pjesmama, autor govoriti o ovoj potrebi, između ostalih i u pjesmi *Izašo sam u široko polje...*⁹:

*Ljudski život ko proljetno cvieće
Buji, cvate, ali za čas sane;
Nauka je spasonosna ovo
Za nas biedne svieta sirotane.¹⁰*

U konstelaciji nacionalnog identiteta, jedan od temeljnih kulturnih kodova jest jezik. Stoga ne čudi što je Anderson (prema Božić Blanuša 2010, 312), ukazavši na instancu na kojoj se nacija zamišlja, kao prve nacionaliste apostrofirao, između ostalih, književnike i jezikoslovce. No ova pretpostavka zasigurno polazište nalazi u Herderovoj ideji da jezik utjelovljuje dušu naroda koja je učinila sve jezične pregaoce, jezikoslovce, pisce i pjesnike, čuvarima te duše (Wright 2010, 56).

Evetović, svećenik koji je potjecao iz seljaštva i bio mu vrlo blizak, nesumnjivo je odigrao značajnu ulogu posrednika u vernakularizaciji prostora javne komunikacije u duhu stilski jednostavne štokavske ikavštine, pa i (i)jekavštine i duhu pučkog prosvjetiteljstva.¹¹ S druge strane, čest je podatak kako je upravo on bio prvi književnik bačkih Hrvata koji je pisao hrvatskim književnim jezikom¹² što govori o potrebi za unificirajućim jezikom koji bi univerzalizirao sve partikularne sastavnice u gradnji nacije, u ovom slučaju povezoa rub s njezinom maticom.

Stalna podvojenost, kako na planu grafije tako i u imenovanju jezika kojim stvara – između vernakulara i standardnog jezika u nastajanju, svjedoči o potrebi jezične zajednice koja svoj idiom promovira u jezik da tu promociju popratí imenovanjem

⁹ A. M. Evetović, *Biraju se poslanici*, u: *Sabrane pjesme*, str. 122.

¹⁰ A. M. Evetović, *Izašo sam u široko polje*, u: *Sabrane pjesme*, str. 155.

¹¹ Nastavljajući se i crpeći s vrela franjevačke literarne tradicije Evetović je nesumnjivo stvarao pod utjecajem Andrije Kačića Miošića i njegova *Razgovora ugodnog...* te drugih franjevačkih prosvjetitelja.

¹² Usp. http://hr.wikipedia.org/wiki/Miroljub_Ante_Evetović (pristupano 23. ožujka 2014.).

jezika (Škiljan 2002, 40). Ipak, kada se govori o jeziku u kontekstu tvorbe nacije riječ je o temeljnoj mobilizacijskoj snazi prilikom izgradnje nacije. Kod Evetovića je pak riječ o tzv. pučkoj vernakularnoj mobilizaciji na što ukazuje češći izbor lokalnog vernakulara, zasigurno pogodnijeg za odgoj čitateljske publike.¹³

Borbi za implementaciju ideje jezika u kolektiv, kroz proces „literarne borbe“ za pravo na uporabu vlastitog idioma/jezika, svjedoči, između ostalih, pjesma *Onom koga se tiče*:

*Onomadne grdna podigla se vika
Opet bunjevačkog zbog našeg jezika.
Što jezik volimo mnogi s' na nas srde
Dižu hajku, viču i ljuto nas grde.
(...)*

*Bunjevci se svojim sa jezikom diče,
Kome nije pravo neka samo više;
Mi na putu našem ostajemo starom
I ljubimo jezik cilim srca žarom.*¹⁴

Osim jezika važno je ukazati i na druge kulturne kodove¹⁵ nacionalne kulture u uspostavi. Tako će Evetović podsjetiti na Luku I(m)brišimovića¹⁶, protuturskog borca i vođu narodnog ustanka u Slavoniji u XVII. st., legitimirati se četiri stoljeća dugom književnom tradicijom u pjesmi *Hrvatskim pjesnicima*,¹⁷ podnaslovljenu *Uspomena na Marulića Marka*, diviti se djelima bana Jelačića i Petra Preradovića motiviranim iskrenim domoljubljem,¹⁸ prigodom godišnjice smrti podsjetit će na J. J. Strossmayera,¹⁹ ukazati na značaj Antunovićevih *Bunjevačkih i šokačkih novina*,²⁰ i tsl. Sve navedeno zasigurno ima zadaću teleologijski podrediti autorsko poetsko stvaralaštvo prema unaprijed zamišljenom kulturnom i nacionalnom projektu; stvoriti simulakrum nacionalne prošlosti koju je potrebno naturalizirati uspostavom kontinuiteta, ali i stvoriti čvrste jezične, vjerske i kulturne veze sa središtem, osobito sa

¹³ Ovakva jezična politika, bez sumnje, nasljeduje Antunovićevu, osvjedočenu u nizu rasprava o problemu jezika u uvodnicima njegovih *Bunjevačkih i šokačkih novina*.

¹⁴ A. M. Evetović, *Onom koga se tiče*, u: *Sabrane pjesme*, str. 97.

¹⁵ Proizvoljne povijesne izmišljotine – „kulturalne zakrpe“, česta sintagma u literaturi o tvorbi nacije, kao kod npr. Smitha ili Andersona, kod Evetovića vrijede samo u smislu pozivanja na netom oblikovanu hrvatsku kulturnu tradiciju, budući da u njegovu pjesništvu ne nailazimo na proizvoljnu proizvodnju ili tematizaciju nacionalnih mitova.

¹⁶ A. M. Evetović, *Pred spomenikom Luke Ibrišimovića*, u: *Sabrane pjesme*, str. 135.

¹⁷ Ibidem, str. 204.

¹⁸ Ibidem, str. 213.

¹⁹ Ibidem, str. 225.

²⁰ Ibidem, str. 248.

slavonskim regionalnim identitetom na koji su se najlakše mogla „kalemiti“ preporodna gibanja na jugu Ugarske.²¹

Politika rodних identiteta u Evetovićevu pjesništvu

Postojanost narodne svijesti u pjesništvu Ante Evetovića formirana je, kako je ranije naznačeno, „proklizavanjem“ u druge identitete kao što su religijski, klasni i, osobito, rodni, što je na tragu Smithovih uvida (prema Žužul 2007, 65) o neodvojivosti nacije od drugih kolektivnih identiteta. Budući da priroda nacijâ i nacionalnih pokreta *de facto* jest rodno obilježena, čini se važnim, s obzirom na njezino prvenstvo u odnosu na druge kolektivne identitete u procesu tvorbe nacije, u korpusu tekstova bačkog preporoditelja propitati osnovne mehanizme na kojima se temelje rodni atributi i legitimiraju stereotipi te se kao takvi stavljaju u „višu“ službu.

U etničkim je i nacionalnim diskursima ključna predodžba biološke reprodukcije nacije što je jedna od najvažnijih uloga žena u odnosu na logiku mita o zajedničkom podrijetlu u konstrukciji etničkih i nacionalnih zajednica čijim se ekskluzivnim članom postaje upravo činom rođenja (usp. Yuval-Davis 2004, 42). Iz ove činjenice proizlaze dvije ključne strategije, kao rezultat eksplanacijske moći, u predodžbi rodnih identiteta i njezinih uloga u hrvatskih preporoditelja koje se mogu potvrditi i u Evetovićevu stvaralaštvu. Na prvom je mjestu, kako je i naznačeno, reproduktivna uloga žene koja je od iznimne važnosti, budući da su rodni odnosi ključni za biološku reprodukciju kao i za kulturu u smislu obnavljanja njezinih simboličkih vrijednosti (Žužul 2011, 304-305). Druga je sinegdohizacija majke kao domovine gdje bi žena/majka trebala biti utjeloviteljica naroda čime opet na sebe preuzima oblikotvornu ulogu u kulturnim konstrukcijama nacije (Žužul 2011, 303).

Već Antunovićev proglas, trenutak samouspostave pokreta, izrazito računa na ovakav oblik rodne politike kao jedan od temelja, poželjan u procesu nacionalnog buđenja. Nužno je ponovno se prisjetiti njegova početnog i završnog dijela citata proglašenja iz kojega je razvidno na koji se način uspostavljaju granice etničke skupine u nacionalnom projektu, gdje je temeljna simbolička i ideološka uloga žena:

Mene je prava Bunjevka rodila i zato donle neću da vjerujem, dok se ne osvjedočim: da i vi blagog ovog naroda sinovi, koji ste na prsih Bunjevaka i Šokica odhranjeni (...) a na onog, koji bi se iz ovog narodnog posla izvukao, na sve grlo vičemo: da ga nije mila Bunjevka, Šokica svojim slatkim mliekom dojila, već nemila Turkinja odgojila.

Jednako važna je i naslovnica *Bunjevačkih i šokačkih novina* gdje se nedvosmišleno i na vizualnom planu povlače granice rodnih identiteta – u starinskoj bunje-

²¹ U ovakvoj tvrdnji valja imati na umu da je Evetović, 1900. godine, prešao u svećeničku službu u Slavoniju, u Valpovo, Veliškovce i Harkanovce, gdje je bio jedan od osnivača Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku 1909. Jednako bitna činjenica jest da je aktivno sudjelovao u tadašnjem političkom životu, između ostalog agitirajući za osječkog narodnjaka, pravnika, Dragutina Neumana prilikom njegove kandidature u Hrvatski sabor o čemu svjedoči i jedna njegova pjesma.

vačkoj sobi *pri svijetli lojanici najstariji član obitelji čita 'Novine', a mlađi slušaju i rade svaki svoj posao. Baka kraj peći sjedi i prede, snaha pazi i ljulja dijete, sin mrvi kukuruz, a sitna se djeca igraju.*

Naslovnica *Novina*, osim što konstruira dom kao kulturalni temelj koji pokazuje međugeneracijski način života koji uključuje obiteljske odnose (usp. Smith 2003, 211), izravno sugerira adresata *Novina* – najstarijega člana obitelji kao nositelja nacionalnog pokreta, zatim snahu kao vitalnu sastavnicu biološke reprodukcije, sina koji mrveći kukuruz simbolički predstavlja aktivnu virilnost muškog potomka, te baku koja sjedi pokraj ognjišta u ulozi njegove čuvarice. Važno je istaknuti kako svi članovi obitelji (zajednice) pozorno promatraju najstarijeg člana koji čita *Novine*.

Evetović će svojim literarnim radom dodatno „zacementirati“ ovako postavljen tradicijski okvir rodni uloga, i to u nemalom broju svojih pjesama, „emancipirajući“ ženu o njezinoj ulozi u nacionalnom projektu čime nedvojbeno naturalizira egalitarni disbalans u polju rodni odnosa. Tako će, npr. reproduktivna uloga žene, kao plod imaginacije muškog uma opsjednutog konstruiranjem identiteta zajednice u takvoj predodžbi, predstavljati gotovo gigantsku maticu koja proizvodi pripadnike idealne zajednice (Žužul 2011, 304). U pjesmi *Zdravica*, između ostalih, upravo se na ovaj način predodžuje ženska uloga, gdje se zdravica drži starijim članovima kolektiva, dokazanim vođama bunjevačkog roda, te pripadnicama istog:

*Sve Bunjevke zdrave bile,
Mlade snaše, stare bake,
Koje ste nam podarile
Rodu prave kremenjake.
(...)*

*A kad srično se udate
Radjajte viteze mlade;
Jer rod mili bunjevački
Kukavica dost' imade.²²*

U raspodjeli rodni uloga važno je mjesto žene kao čuvarice časti, kao i konstrukt, tvrdi Žužul (2011, 36), kroz koji su ženi povjereni zadaci oličenja tradicije koja se ni u kojem slučaju ne smije „izvrtati“:

*Tvoj još nije za života
Potavnio obraz čist;
O blažen sam, sestro moja,
Jer si našeg stabla list!
Ne čudim se, ne divim se
Ja ljepoti prolaznoj,
Već srce ti mlado slavim
Kojim ljubiš narod svoj.²³*

²² A. M. Evetović, *Nazdravica*, u: *Sabrane pjesme*, str. 76.

²³ A. M. Evetović, *Bunjevka*, u: *Sabrane pjesme*, str. 142.

Pjesma *Milićeva Jelka*, o djevojci, mladoj *selskoj snaši*, tematizira poželjan model muškarca kojega žena treba odabrati i s kojim joj valja graditi potomstvo. Upravo takav muški model olićenje je najviših narodnih i tradicijskih vrijednosti – plemeniti, pošteni kršćanin, iskreni rodoljub iz redova siromašnog puka kojemu je sve moralne, duhovne i ine vrednote utjelovila *stara majka*:

*Momče mlado Skender Ive liepi
Vjenčao se nedavno sa Jelkom
(...)
Jer Skender je duša plemenita,
Stara ga je mati svitovala,
Odgojila i mudro učila,
U poštenju ljubavi kršćanskoj.
U životu od zla odvrćala,
I po stazi vodila kreposti.
(...)
On slavenski mili rod svoj ljubi,
Za njegov svoj bi život položio.²⁴*

Romantizira Evetović, kroz paradigmu rodnih uloga, i životni put prvoga preporoditelja Ivana Antunovića i njegovih roditelja, prvenstveno majke, odnosno djevojke koja ne može začeti, no koja nakon poniznih molitava uspijeva dobiti dijete:

*Daj, nebeski oče, nek me tuge minu,
Ispuni mi želju, ispuni jedinu.
Ne uskrati željna od srca mi ploda,
Na veselje mužu i na diku roda.²⁵*

Osim glavnog, legitimacijskog čina posredovanog izravnom Božjom providnošću, fabula ove poduže pjesme, nakon Ivina rođenja, prati njegov životni put koji kada je odrastao *okitio se znanjem* i učio *svim žarom i brigom*, te je postavši svećeničkom preuzeo na sebe zadaću:

*Da prosvitli crkvu svetim dilovanjem,
Da prosvitli rod svojim svitlim znanjem,
Da otaca starom stazom braću vodi,
K svetoj viri, srići, prosviti, slobodi.²⁶*

Znakovito je da osim primarnih zadaća – biološke reprodukcije i čuvarice tradicijskih vrednota, žene ne zaposjedaju niti jednu drugu ulogu u nacionalnom projektu. Dapače, one su potpuno pasivne u političkom smislu, čak – „politički nesvjesne“ te ih, po prilici, valja „pripitomiti“. U pjesmi *Našim selom cure naše* lirski subjekt,

²⁴ A. M. Evetović, *Milićeva Jela*, u: *Sabrane pjesme*, str. 161-166.

²⁵ Ibidem, str. 188.

²⁶ Ibidem, str. 191.

svjestan muka u kojemu se narod nalazi dok mu je oduzeto pravo na vlastiti jezik, sluša pjesmu i gleda kolo mladih, bezbrižnih djevojaka:

*Našim selom cure naše
Alaj liepo pjevaju;
Ja ih slušam u samoći
A suze mi kapaju.
(...)
I u kolu, u veselju
Dok se pjesmom nadmeću,
Ne misle na crne dane
Na nepravdu najveću
I ne znadu, da nam rodu
Najsvetije što ima,
Da nam jezik, majčin jezik
Dušmanin gazi, otima.

A da znadu, da to znadu
One cure premile,
I one bi sa mnom možda
Drobne suze ronile.²⁷*

Već i nizom proizvoljnih primjera može se pratiti konstantno upisivanje značenja u opreku aktivno/pasivno u imaginiranju rodnih uloga u Miroljubovu pjesništvu. Muška domoljubna požrtvovanost uvijek će dobiti prednost, osobito na emancipatorskoj razini, dok je privatna sfera rezervirana za ženu čime se osigurao posve muški karakter nacionalnoj državi (Smith 2003, 212), sferu koja će ženu zadugo postaviti na margine nacije.

Literatura:

Primarna:

Evetović, Ante Miroljub. 2001. *Sabrane pjesme*. prir. M. Mandić, Budimpešta: Croatica.

Sekundarna:

Anderson, Benedikt. 1998. *Nacija: zamišljena zajednica*. Beograd: Plato.

Božić, Blanuša, Zrinka. 2010. Nacija bez subjek(a)ta. *Filozofska istraživanja* 117-118: 311-321.

Protrka, Marina. 2008. Stvaranje književne nacije – oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća. Zagreb: *Periodica Croatica*.

Skenderović, Robert. 2012. Oblikovanje bunjevačkog političkog identiteta u Bačkoj tijekom druge polovice XIX. stoljeća. *Časopis za suvremenu povijest* 1: 137-160.

²⁷ Ibidem, str. 243.

- Skenderović, Robert. 2009. „Suradnja biskupa J. J. Strossmayera i Ivana Antunovića. *Godišnjak za znanstvena istraživanja* 1: 76-94.
- Smith, Anthony. 2003. *Nacionalizam i modernizam – kritički pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizma*. Zagreb: Politička misao.
- Škiljan, Dubravko. 2002. *Govor nacije – jezik, nacija, Hrvati*, Zagreb: Golden marketing.
- Evetović, Matija i Krmpotić, Lazar Ivan. 2002. *Život i rad biskupa Ivana Antunovića narodnog preporoditelja*. Pečuh: Hrvatski znanstveni zavod.
- Žužul, Ivana. 2011. *Imagi/nacija*. Neoromantičarski koncept imaginacije u tekstovima Hrvatskoga narodnog preporoda i u pjesništvu Domovinskoga rata. *Poznanskie Studia Slawistyczne*: 262-318.
- Žužul, Ivana. 2007. *Uloga tekstova Hrvatskoga narodnog preporoda u tvorbi nacionalnog identiteta*. Zagreb: doktorska disertacija.
- Wright, Sue. 2010. *Jezična politika i jezično planiranje – od nacionalizma do globalizacije*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Yuval-Davis, Nira. 2004. *Rod i nacija*. Zagreb: Ženska infoteka.
http://hr.wikipedia.org/wiki/Miroljub_Ante_Evetovi%C4%87

Summary

The discourse of the nation in the revival poetry of Ante Miroljub Evetovic

This work analyzes the role of the revival poetry of Ante Evetovic Miroljub originating from the work of Bishop Ivan Antunovic and his magazine „Bunjevci and Shokci News“ with the theoretical backbone of modernist approach to the nation as „imagined community“ (Anderson). It is about the modalities of the participation of cultural artefacts, especially poetry, in the process of formation of national identity where reading strategies are seeking to present nation as an imaginary and invented creation. Imagining the nation in this way will necessarily also influence other identities, closely related to national, such as gender, class or language, particular attention being paid to them in this work.

Keywords: Croatian national revival, poetry, romantic imagination strategy, identity policy, nation